

BJØRNEHISTORIER FRA TROLLHEIMEN

Av Jon Bruholt

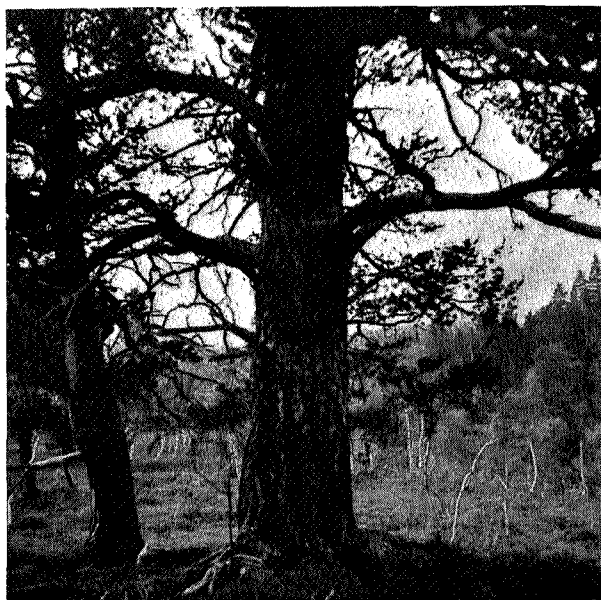
Som barn hørte jeg så mye om Svartådalen. Her holdt bjørnen til, og reinen. Her var det himmelhøge fjell med snø på hele året. Her kunne en fiske i bekken like ved setra, og her var det moltemyrer og mangt annet rart.

Stor var derfor gleden da jeg en vakker sommerdag i 1885 skulle få bli med far dit for første gang. Jeg var bare fem år da, men jeg husker det som om det hadde hendt i går.

Best minnes jeg den første morgenen. Jeg våknet grytidlig og ventet ikke lenge med å komme meg opp og ut. Det var så mye jeg skulle ha gjort.

Først måtte jeg snakke med gamle Kersti, østerdølen, folddølen. Hun var seterdeie i en av nabosetrene, og henne kjente jeg fra før. Måtte få henne til å fortelle om den gangen hun satte etter bjørnen ut over Litl-Svartådalen en mørk høstnatt, da den hadde tatt et lam på setra. Når en senere spurte henne hvorfor hun våget seg til dette, svarte hun bare lakonisk: «Å, e tøkt no de' va' for godt 'n å få lambe' au».

Så skulle jeg bort på Sauhusøya for å se merkene etter bjønna-klørne i sauhusdøra. Engang hadde bamsen slått i stykker døra. Far laget da en ny dør av omtrent tre-toms planker, og den holdt. Men da trakk bjørnen like godt en av bjøllsauene ut gjennom en glugge i veggen og dro til fjells med den. Ennå kunne en så vidt se merkene etter klørne i døra, men da de senere tok til å bli mer utydelige, fant gjeterne på å fikse dem opp med spissen av et lite

Bjønnefurua ved inngangen til Svartådalen Arne Falkanger

spett, som bruktes til å ta ut og slå i en svær bjørkepinne i døra. Når de så viste turistene de nye merkene, sto disse og bare gapte av forundring. Falskneriet ble visst aldri oppklart.

Det gamle sauhuset er revet ned for lenge siden, men det er ikke mange årene siden jeg en høst fant en planke-ende av den gamle døra et stykke nede i Svartådalen. Jeg bar den med til setra og la den foreløpig fra meg på en stor stein ute ved Å-a, men glemte den så dessverre, og neste år var den tatt av flommen. Et tapt «kulturminne».

I mine guttedager var det ingen sjeldenhet at bjønnen var framme om sommeren og gjorde ugagn på setrene i Svartådalen. Det hørte likesom året til. En sommer tok den i alt sju sauer på Bruholtsetra. Fem fra bonden sjøl, farbror Sivert, og en fra hver av de to husmennene på garden. Beskatningen burde da være mest mulig rettferdig, mente vel bamsen.

En annen gang skamslo den en tre-års okse, som hørte til på Bogevoidsetra.

Seterdeiene måtte da ta øks og kniv for å gjøre det helt av med den. Det var således ikke bare moro å være seterdeie derute den gang.

En gang da jeg var i 9–10-års alderen, var jeg med far på setra. Kvelden før vi skulle reise heim kom det et par rindalinger, som overnattet på Bogevoidsetra. Det var den kjente bjønnskytteren Ole Løset (Stor-Løsetiin) og en litt eldre kall. Denne kallen var ingen skytter, og han hadde heller ikke borse med, men han skulle være en hel «snøkk» til å finne bjønnen.

Neste morgen tok disse to vegen nedover Svartådalen mot Foll-dalen for å lete etter bjønn. Samme dag møtte far og jeg et par orkdalinger, som også var på tur utover i samme erend. Det var Erik Skjølberg og Erik Hongslo. Disse karene hadde hund med seg. Far fortalte dem da at det var flere bjønnskyttere i farvannet. Orkdalingene var heldige og fikk los nede i Foll-dalen, men dessverre for dem i seneste laget. Før de rakk å innhente bamsen hadde Løset allerede skutt den. Orkdalingene var da så nær innpå at de hørte skuddet.

Det ble senere fortalt at Løset hadde bare to patroner til Remingtonrifla.

Da kallen som var med ham ville ta på sprang med det samme han fikk se bjønnen, skulle Løset ha sagt at den ene patron var til ham, hvis han ikke sto stille, og den andre til bjønnen. I 1916 var jeg tilfeldigvis sammen med Løset på Hilstad i Meldal, og jeg spurte ham da om det forholdt seg slik som ryktet fortalte. Ja, at han hadde med seg bare to patroner var nok riktig, sa han, men at han skremte med å ville skyte kallen, det var ikke sant. Derimot sa han, at står du ikke stille så «gje e' de' ei». (En ørefik).

I to somrer var jeg saugjeter i Svartådalen, og jeg husker særlig en episode fra andre året. Jeg var fjorten år den gangen. En kveld hadde han Per og jeg sittet og spilt «raker» eller hva det var med et par av seterdeiene.

Per var gjetergutten på nabosetra. Det var sent på sommeren, og det var blitt stappende mørkt da vi la oss. Per og jeg lå sammen

i ma'stua på setra vår. Da vi såvidt hadde sovnet våknet vi med at det ble så urolig i sauhuset borte på Sauhusøya, vel hundre meter fra setra, på andre sia av å-a. Sauene sprang ått og fram, og det skranglet i bjøllene. Med ett hørte vi et stygt gaul, etterfulgt av flere andre. At vi ble redde er vel unødig å fortelle.

Vi skjønnte så alt for vel hva det var, men hverken vi eller seter-deiene torde foreta oss noen ting. Våget ikke komme ut av senga engang. Å få se noe nyttet heller ikke, så mørkt som det var. Men litt om senn ble det da stille der borte, og vi la oss til å sove igjen.

Om morgenen fant vi sporet etter «fremmed-karen». Den hadde sittet bortpå myra, en tjue-tretti meter fra sauhuset og derfra forsøkt å skremme sauene ut, forsto vi. Men denne gangen lyktes da ikke dette knepet for den.

I årene deretter forsvant bamsen smått om senn fra traktene der, så det ble mer og mer alminnelig å la sauene passe seg sjøl, når de var på beite.

Dette gikk vel og bra til omkring 1916—17. Da ble de borte et år, da det led ut på sommeren. To ganger var en mann avsted og lette etter dem, siste gang på godt «rekkjings-føre», men forgjeves. Jeg fikk da med meg en mann fra Løkken, en nord-trønder. En uforferdet og grei kar, som hadde vært borti litt av hvert. Da det enda var i elgjakt-tida, tok jeg med meg «Krager'n».

Været var mildt og hadde tint bort det meste av snøen, som en tid i forvegen var kommet. Bare noen små fonner lå igjen hist og her. Da vi kom øverst i Svartådalen ble jeg, som gikk først, oppmerksom på et aldeles ferskt bjønnspor i en fonn i veggen. Enda snøen tinte ganske fort, kunne vi tydelig se merkene etter bjønna-klørne i farete, så det kunne ikke ha vært mer enn høgst en par-tre timer siden bamsen hadde gått der.

— Ser du dette her, du, sa jeg til kameraten.

— Ja, så sannelig har det ikke gått en bjønn her, svarte han. — Nå skal det bli steik å få!

Noen steik ble det nå ikke, for sporene kom bort for oss, så snart bjønningen hadde forlatt snøfonna. Vi fant riktignok et bjønnspor til, i snøen nede ved setra, men dette var av eldre dato, og da vi ikke fant hverken sauer eller udyr, måtte vi bare ta på heimveg.

Noen dager senere bestemte jeg meg for en ny tur, men nord-trønderen var forhindret, og jeg ringte derfor til han *Ola*, en storjeger og mesterskytter, som flere ganger har vært på nippet til å bli «skytterkonge». Jeg visste også at denne karen hadde nervene i orden, om det kom til å røyne på. Jo, dette interesserte han seg for, og resultatet ble at vi dro avsted. Den første dagen gikk vi omkring i setertraktene, men fant ikke annet enn en flokk fremmede sauer, som vi tillot oss å bringe i hus, da vinteren når som helst kunne sette inn for alvor.

Dagen etter skulle vi til Folldalen og tok vegen ned over Svartådalen. Som kjentmann skulle jeg gå foran, men da vi kom til et sted med et mindre pent navn, nederst i Svartådalen, falt det seg så at jeg stanset opp en stund, og *Ola* fortsatte et lite stykke alene. Da jeg nådde ham igjen hadde han gått opp på en liten forhøyning og sto der og stelte med kikkerten, eller hva det var.

Jeg stoppet også like bak ham og ble stående og stirre ned over dalen. Da ble jeg var et stort, svart dyr i en tett skogkrull på andre sia av å-a og like ved denne. Det var høgst en fire hundre meter unna.

Hva i all verden var dette for noe? Elg var det *ikke*. Det kunne ikke være annet enn bjønn.

— Der har vi den da, sa jeg til *Ola*.

— Bjønningen?

— Ja, akkurat, svarte jeg.

— Kor e' 'n, spør han påny og slår av sikringen på geværet. Han trudde vel helst den var borte i skogholtet, en hundre meter framom oss.

— Nei, vent nå litt, sa jeg. Holdet er for drygt, og den kommer mot oss. Jeg siktet børsa inn mot den. — Ja, sjå der e' 'n, sa *Ola*.

Vi sto litt og spekulerte på hvordan vi skulle gripe saka an. Imens dukket det opp en «bjønn» til, ved sia av den første. Vi ble var den samtidig.

Nei, nå begynte det å bli mye av det. Men før vi riktig får summet oss har vi både den tredje og den fjerde der. Vi ser på hverandre. Hva er dette for noe hekseri? Da setter *Ola* i: «E tru' hål . . . dem har håinn au!» — Ja, det ser ut for det — dessverre, sa jeg, og dermed slo vi i å storskratte begge to. Det var fire store, svarte bokker,

førerne for en hel geitdrift, som kom ruslende oppover dalen. Illusjonen svant som dugg for sol. Men jeg fikk da en liten prøve på hvordan jeg ville reagere om jeg traff bamsen sjøl. Jeg ble i hvert fall ikke skjelve når *Ola* var med.

Jeg garanterer heller ikke for at det ikke ville ha gått som han sjøl sa, da vi om kvelden satt på setra og snakket om dagens hendinger.

— Hvordan trur du det ville ha gått om vi hadde fått sett bare det første dyret inne i skogkrullen og var blitt nødt til å skyte der vi sto, spurte jeg.

— Å, svarte han ganske tørt, det kunne ha hendt at det var blitt en bakk mindre i Folldalen. — Og det er vel antagelig det mest sannsynlige. — —

Men om det nå ikke ble noen bakk eller bjønn, så fant vi da iallfall alle sauene i god behold. Straks ovenfor Trollheimshytta kom vi på sporet etter dem og fulgte så dette til Langli-setra, hvor to samer og en rindaling nettopp hadde satt dem inn i fjøset der.

Bjønner som hadde skremt dem ned i Folldalen, ble året etter, den 11. september 1918, skutt inne i Romådalen av min gamle venn og skolekamerat *Trygve Halle* fra Todalen. —

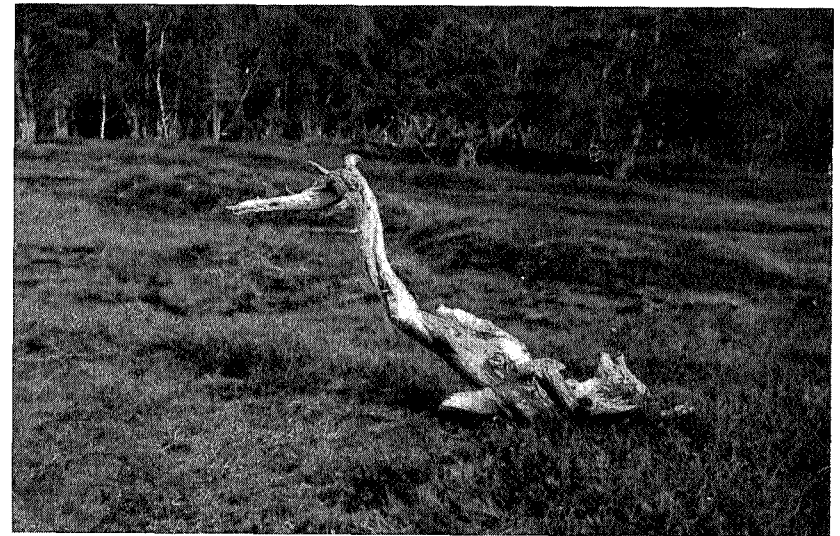
Hermed ender da antagelig for godt «skogkongen»s saga i Svartådalen. — —

«Selv skogen er for god for ham — dessverre,
fra fjell til fjell de jager ham avsted,
og saart er barnas vesle ABC
det siste fristed for den gamle herre.
Hør! Dempet synger skogen foran slottet
en stille dråpa til den falnes pris:
Hill deg, du falne Drott,
tomt står ditt kongeslott,
taus ligger vang.
Herre til ur og myr,
Drott over alle dyr,
endt er ditt eventyr.
— Det var en gang». — — —

Da jeg i Rennebu Historielag sitt årsskrift for 1951 skrev om bjønner i Svartådalen, kom jeg i skade for å utpeke *Josva Halle*

som banemann for den bjønner som Trygve Halle skjøt i Romådalen i 1918. Hvor jeg hadde denne opplysningen fra husker jeg ikke nå, men feiltakelsen ble iallfall oppdaget siste høst, da jeg var sammen med Trygve Halle i anledning underoffisersskolens 150-årsjubileum i Trondheim. — —

Det går mange sagn og historier om bjønner i Svartådalen, men noe som jeg ikke har hørt før ble meg fortalt i vinter av Anne og Rasmus Aae. (Anne var som kjent vertinne på Jøldalshytta en liten menneskealder). Det var av sin bestemor, gamle Ane Aa, de hadde hørt om denne tildragelsen. Hun var i sin ungdom seterdeie i Svartådalen, antagelig i 1830–40-årene. Engang kom bjønner og gikk løs på buskaper nedenunder en bratt li. Det lyktes da Ane og noen andre å lure seg oppom bjønner. Her begynte de å rulle store steiner nedover lia med det resultat at bamsen til slutt ble liggende død på kamplassen. Muligens kunne den også ha blitt «hølstanga» av de olme kyrne. — —

Trollfuglen ved Gjevillvasshytta

Arne Falkanger